

فصل دوازدهم

وضعیت بخش خارجی اقتصاد

الف- سال ۱۳۸۳

روند مبادلات اقتصاد ایران با اقتصاد جهانی در سال ۱۳۸۳ به گونه‌ای بود که حساب‌های عمده ترازپرداختها با مازاد روبرو شد. رشد ۳۲/۸ درصدی عواید ارزی صادرات نفت و گاز عامل اصلی رشد مازاد تراز بازرگانی و افزایش قابل توجه ذخایر ارزی کشور، به رغم افزایش شدید واردات بود. برداشت دولت از حساب ذخیره ارزی طی سال سبب شد که موجودی نقدی حساب مذکور در پایان سال ۱۳۸۳ به ۹۴۷۷ میلیون دلار برسد که حدود یک میلیارد دلار بیش از رقم مشابه پایان سال ۱۳۸۲ بود.

مجموعه تحولات بخش خارجی اقتصاد ایران در سه حوزه عملکرد تجاری- مالی، نرخ و بازار ارز و بالاخره محیط سیاستی- مقرراتی محور بررسی‌های این فصل است. در ابتدا تصویری از ترازپرداخت‌های خارجی به عنوان خلاصه مبادلات تجاری و تامین مالی خارجی اقتصاد کشور ارائه می‌شود. سپس تجزیه و تحلیل عمیق‌تری از اجزای مهم حساب‌های عمده ارائه می‌شود. در این راستا بازرگانی خارجی گمرکی غیر نفتی با تفصیل بیشتری مورد بررسی قرار گرفته‌است. در حوزه حساب سرمایه و مالی، ایجاد و بازپرداخت تعهدات خارجی جدید برای اقتصاد ایران در سال ۱۳۸۳ نقطه تمرکز خواهد بود. بالاخره ارائه تصویری از وضعیت حساب ذخیره ارزی به عنوان یکی از اجزای تشکیل‌دهنده ذخایر خارجی کشور، پایان بخش تحلیل ترازپرداختها می‌باشد.

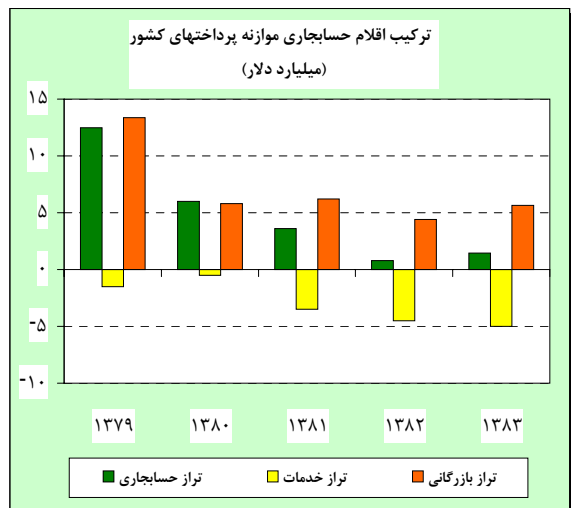
مبحث دوم این فصل ارائه اطلاعاتی از بازار ارز کشور است. بازار ارز به عنوان بستر جریان‌های مالی متناظر مبادلات خارجی، یکی از ارکان اصلی حوزه مالی اقتصاد ایران بوده و تحولات آن از اهمیت خاصی برخوردار است. به همین دلیل ارائه آخرین اطلاعات از میزان مبادلات و نرخ برابری اسعار در دو بخش بازار (رسمی یا بین‌بانکی و غیر رسمی) به تکمیل تجزیه و تحلیل‌های تراز پرداختها مساعدت خواهد نمود.

حوزه سوم مورد توجه این فصل، چگونگی تجدید نظر در سیاستها و رویه‌های ناظر بر ورود و خروج کالا، خدمات و ارز در سال مورد بررسی است. بستر قانونی- سیاستی- نهادی مبادلات خارجی در تعامل با دیگر حوزه‌های سیاستگذاری اقتصاد کلان کشور و در راستای خط‌مشی‌های قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، در سال ۱۳۸۳ دچار تغییرات جزئی شد که اهم آنها مرور خواهد شد.

تحولات موازنه‌پرداختها

تداوم روند رو به رشد بهای جهانی نفت خام به همراه پیگیری اهداف برنامه سوم توسعه در خصوص تسهیل تجارت خارجی و آزادسازی مبادلات ارزی، عوامل اصلی شکل‌دهنده تحولات تراز پرداخت‌های خارجی کشور در سال ۱۳۸۳ بودند. افزایش توامان قیمت و میزان صادرات نفت و گاز سبب شد عواید ارزی کشور از بابت صادرات این بخش (مشمول بر نفت خام، فرآورده‌های نفتی، میعانات گازی و گاز طبیعی) با نرخ رشد ۳۲/۸ درصدی به ۳۶۳۱۵ میلیون دلار بالغ گردد که یکی از بالاترین ارقام عملکردی این سرفصل تاکنون بوده است.

تداوم ارائه تسهیلات ارزی و ریالی به صادرکنندگان کالاها و خدمات، معافیت کامل از پرداخت مالیات و عوارض، اعطای یارانه‌ها و مشوق‌های صادراتی به همراه وجود ثبات نسبی در بازار ارز باعث شد تا صادرات غیرنفتی کشور^(۱) با نرخ رشد ۱۳/۶ درصد، از ۶۶۳۶ میلیون دلار در سال ۱۳۸۲ به ۷۵۳۷ میلیون دلار در سال ۱۳۸۳ افزایش یابد. جهش قابل توجه در صادرات انواع آهن آلات و فولاد و وسایط نقلیه و قطعات یدکی آن همراه با تداوم روند رو به افزایش صادرات کلوخه‌های کانی - فلزی و مواد پتروشیمی بیشترین نقش را در دستاورد مذکور داشتند.

آزادسازی‌های فضای تجارت خارجی در سالهای اخیر به همراه عدم تعدیل متناسب نرخ ارز در سال ۱۳۸۳، موجب تداوم روند افزایشی واردات در سال مورد بررسی شد. حجم واردات کشور با نرخ رشدی معادل ۲۹/۲ درصد از ۲۹۵۶۱ میلیون دلار در سال ۱۳۸۲ به ۳۸۱۹۹ میلیون دلار در سال ۱۳۸۳ افزایش یافت. بر اساس طبقه‌بندی بین‌المللی کالا و در میان سرفصلهای اصلی واردات گمرکی، رشد ۳۱/۸ درصدی واردات ماشین آلات و لوازم حمل و نقل با سهم ۴۴/۷ درصدی از کل مخارج وارداتی، توضیح دهنده بیشترین تحول در روند واردات کالا بوده‌اند. برآیند تحولات یادشده، مازاد ۵۶۵۳ میلیون دلاری تراز بازرگانی را برای

کشور رقم زد که رشد قابل توجهی (حدود ۲۷/۶ درصد) نسبت به رقم مشابه سال قبل نشان می‌دهد.

دریافته‌ها و پرداختهای حساب خدمات به گونه‌ای رقم خورد که کسری حساب مذکور در سال ۱۳۸۳ نیز روند فزاینده پیمود. در بخش صادرات خدمات، اقلام کرایه حمل و بیمه و گردشگری (شامل مسافرت و خدمات مسافری) به ترتیب با ۲۰۵۱ و ۱۳۰۵ میلیون دلار درآمد ارزی، در حدود ۴۸/۶ درصد فعالیت‌های بخش را به خود اختصاص دادند. واردات اقلام مذکور به همراه پرداخت بابت سرمایه‌گذاری خارجیان در کشور به ترتیب با ۸۷۶، ۴۴۰۲ و ۱۱۲۹ میلیون دلار در حدود ۵۳/۸ درصد از پرداختهای ارزی این فصل را تشکیل دادند. بدین ترتیب حساب خدمات در سال ۱۳۸۳ با کسری ۵۰۱۱ میلیون دلاری و رشد ۱۰/۵ درصدی عدم تراز حساب نسبت به سال گذشته، نشانگر تداوم واردات خالص خدمات به کشور است. در این سال خالص حساب انتقالات با مازادی معادل ۸۰۰ میلیون دلار همراه بود که عمدتاً از انتقال درآمد ایرانیان مقیم خارج از کشور ناشی شده است. با لحاظ تحولات صورت گرفته در هر یک از سرفصلهای حساب جاری، تراز حساب جاری سال ۱۳۸۳ به میزان ۱۴۴۲ میلیون دلار مازاد داشت که در مقایسه با رقم مشابه سال قبل (۸۱۶ میلیون دلار) از رشدی برابر با ۷۶/۷ درصد برخوردار بوده است.

حساب سرمایه موازنه پرداختها در سال ۱۳۸۳ در نتیجه مازاد حساب بلندمدت (۱۶۵۹ میلیون دلار) و کوتاه‌مدت (۵۷۳۰ میلیون دلار) از مازادی معادل ۷۳۸۸ میلیون دلار برخوردار بود. در این میان حساب بلندمدت دولتی در نتیجه ایجاد بدهی‌های جدید از مازادی معادل ۱۲۶۲ میلیون دلار برخوردار بود. اقلام عمده بدهی‌های ایجاد شده به ترتیب ناشی از تعهدات حاصل از محل قراردادهای جدید بیع متقابل، فاینانس‌های خود گردان و بدهی به بانک جهانی بود. در سال ۱۳۸۳ معادل ۱۳۴۴ میلیون دلار صرف بازپرداخت تعهدات قراردادهای بیع متقابل شد و ۲۶۵۴ میلیون دلار تعهد جدید از محل این قراردادها ایجاد گردید. در این سال رقم سایر در حساب بلندمدت به میزان ۳۹۶ میلیون دلار مازاد داشت که به جذب سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی مربوط می‌شد.

۱- شامل صادرات گمرکی کالا، صادرات برق، شناورها، نفتکش‌های قراضه و برآورد صادرات از کانال‌های غیررسمی

مازاد حساب کوتاه‌مدت در سال ۱۳۸۳ ناشی از مازاد حساب کوتاه‌مدت دولتی (۸۹ میلیون دلار) و مازاد حساب بانکها و سایر (۵۶۴۰ میلیون دلار) بود. مازاد حساب کوتاه‌مدت دولتی در این سال به کاهش ارزشهای تهاتری و مازاد حساب بانکها و رقم سایر به کاهش داراییهای خارجی بانکها و نیز افزایش مانده بدهی‌های اعتبارات اسنادی مربوط بوده است. در سال ۱۳۸۳ خالص ذخایر خارجی بانک مرکزی و حساب ذخیره ارزی (موازنه کل پرداختها) معادل ۸۷۳۱ میلیون دلار افزایش داشته است.

موازنه پرداختها					(میلیون دلار)
درصد تغییر	۱۳۸۳	۱۳۸۲	۱۳۸۱	۱۳۸۰	
تراز حساب جاری	۱۴۴۲	۸۱۶	۳۵۸۵	۵۹۸۵	۷۶/۷
خالص حساب سرمایه	۷۳۸۸	۴۴۷۶	۲۵۳۴	۱۱۵۰	۶۵/۱
تغییرات نرخ ارز	۱۲۱۳	-۵۰۶	-۲۱۰	-۱۵۶	-
اشتباهات آماری	-۱۳۱۲	-۱۰۷۶	-۱۲۴۲	-۲۲۱۹	۲۱/۹
موازنه کل (تغییر در ذخایر بین‌المللی)	۸۷۳۱	۳۷۱۰	۴۶۶۷	۴۷۶۰	۱۳۵/۴

حساب جاری

تراز حساب جاری اقتصاد کشور در سال ۱۳۸۳ اگرچه با مازاد ۱۴۴۲ میلیون دلاری روبرو بود، لیکن نسبت به وضعیت سال‌های ۱۳۷۹ و ۱۳۸۰، در شرایط نامطلوب‌تری قرار گرفت. رشد فزاینده کسری حساب خدمات و واردات سبب شد شرایط مساعد بازار جهانی نفت، تاثیر کمتری بر تراز پرداختهای خارجی اقتصاد کشور بر جای گذارد.

تجارت غیرنفتی گمرکی به عنوان بخش اصلی حساب کالایی اهمیت زیادی برای تحلیل‌گران اقتصادی دارد. تحولات این حوزه انعکاسی از وضعیت اقتصاد داخلی، به ویژه تغییر میزان رقابت‌پذیری تولیدات کشور است. تغییر ترکیب جغرافیایی مبادی و مقاصد محموله‌های تجاری، ترکیب صادرات و واردات بر اساس نوع مصرف و نظایر آن می‌تواند به درک بهتر روند مبادلات مرئی اقتصاد کشور کمک کند.

عملکرد بازرگانی خارجی

تداوم سیاست‌های ارزی و تجاری سال‌های گذشته در راستای مقررات زدایی و تشویق و تسهیل مبادلات خارجی نظیر یکسان‌سازی نرخ ارز، تجمع عوارض، ارائه جوایز صادراتی و غیره در سال ۱۳۸۳ نیز دنبال شد. برآیند تحولات اقتصادی و رشد و توسعه طبیعی اقتصاد کشور موجب ادامه روند رو به رشد تجارت خارجی در سال ۱۳۸۳ گردید. به نحوی که غالب متغیرهای اساسی تجارت گمرکی کشور در سال مذکور روندی صعودی داشتند.

بر این اساس صادرات غیرنفتی گمرکی با ۱۴/۷ درصد افزایش نسبت به سال ۱۳۸۲ به ۶۸۴۷ میلیون دلار در سال ۱۳۸۳ رسید. وزن کالاهای صادر شده در این مدت معادل ۱۸۰۷۷ هزار تن بود که نسبت به رقم مشابه سال قبل ۱۶/۹ درصد رشد نشان می‌دهد. ارزش هر تن کالاهای صادراتی به دلیل رشد محدودتر ارزش محموله‌ها نسبت به وزن آنها با ۱/۹ درصد کاهش نسبت به سال ۱۳۸۲، در سطح ۳۷۹ دلار متوقف گردید.

در سال مورد بررسی ارزش سیف واردات گمرکی با ۳۳/۱ درصد افزایش از ۲۶۵۹۸ میلیون دلار به ۳۵۳۸۹ میلیون دلار افزایش یافت. در همین مدت وزن کالاهای وارداتی به ۳۴۴۴۸ هزار تن بالغ گردید که نسبت به رقم مشابه سال قبل ۱۴/۴ درصد رشد داشته است. رشد محدودتر وزن کالاهای وارداتی در مقایسه با ارزش آنها سبب شد تا ارزش هر تن کالای وارداتی با ۲۱/۳ درصد رشد از ۸۹۸ دلار در سال ۱۳۸۲ به ۱۰۸۹ دلار در سال ۱۳۸۳ افزایش یابد. عامل اصلی افزایش نسبتاً شدید ارزش واردات افزایش عایدات ارزی صادرات غیر نفتی، تداوم رونق بازار جهانی نفت و نیز عدم تعدیل متناسب نرخ ارز با عنایت به شکاف تورم داخلی و خارجی بوده است.

بازرگانی خارجی (بدون نفت، گاز و برق)

سهام (درصد)		درصد تغییر		سال		
۱۳۸۳	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۲	۱۳۸۱
مبلغ (میلیون دلار)						
۸۳/۸	۸۱/۷	۳۳/۱	۱۹/۴	۳۵۳۸۹	۲۶۵۹۸	۲۲۲۷۵
۱- واردات						
۸۳/۸	۸۱/۷	۳۳/۱	۲۲/۲	۳۵۳۸۹	۲۶۵۹۸	۲۱۷۶۱
۲- واردات گمرکی تعدیل شده (۱)						
۱۶/۲	۱۸/۳	۱۴/۷	۲۹/۶	۶۸۴۷	۵۹۷۲	۴۶۰۸
۳- صادرات						
-۶۷/۶	-۶۳/۳	۳۸/۴	۲۰/۲	-۲۸۵۴۲	-۲۰۶۲۶	-۱۷۱۵۳
کسری (۳-۲)						
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۲۹/۷	۲۳/۵	۴۲۲۳۶	۳۲۵۷۰	۲۶۳۶۹
جمع کل						
وزن (هزار تن)						
۶۵/۶	۶۶/۱	۱۴/۴	۱۱/۸	۳۴۴۴۸	۳۰۱۰۶	۲۶۹۲۷
۱- واردات						
۳۴/۴	۳۳/۹	۱۶/۹	۱۵/۸	۱۸۰۷۷	۱۵۴۶۷	۱۳۳۶۲
۲- صادرات						
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۵/۳	۱۳/۱	۵۲۵۲۵	۴۵۵۷۳	۴۰۲۸۹
جمع کل (۱+۲)						

ماخذ: آمار بازرگانی خارجی کشور

۱- در سالهای گذشته برای محاسبه واردات تعدیل شده، حق ثبت سفارش دریافتی جهت ورود کالا از ارزش واردات کسر می‌شد، با توجه به حذف حق ثبت سفارش در سال ۱۳۸۲ به بعد واردات تعدیل شده و واردات کل در این سالها با یکدیگر برابر شده‌اند.

واردات گمرکی کالا

در سال ۱۳۸۳ در حدود ۳۴۴۴۸ هزار تن کالا به ارزش ۳۵۳۸۹ میلیون دلار از مبادی گمرکی وارد کشور شد. این در حالی است که در سال گذشته ۳۰۱۰۶ هزار تن کالا به ارزش ۲۶۵۹۸ میلیون دلار وارد کشور شده بود. بنابراین در سال مورد بررسی واردات کشور از نظر وزن و ارزش به ترتیب ۱۴/۴ و ۳۳/۱ درصد رشد داشته‌اند.

بررسی ترکیب کالاهای وارداتی در سال ۱۳۸۳ نشان می‌دهد که بیشترین رشد واردات به کالاهای مصرفی (۱۰۰/۵ درصد) مربوط می‌شود. این امر باعث شد که سهم این گروه در واردات کل کشور از ۱۲/۰ درصد به ۱۸/۰ درصد افزایش پیدا کند. روند اخیر حاکی از علامت‌دهی نرخ ارز و تاثیرگذاری آن بر ترکیب واردات است؛ به طوری که تشدید واردات کالاهای مصرفی را می‌توان نشانگر حساسیت بالای واردات اقلام مذکور نسبت به تقویت پول داخلی (کاهش دامنه رقابت‌پذیری تولیدات مصرفی داخلی) بر حسب ارقام واقعی دانست.

در این سال روند افزایشی رشد واردات کالاهای مصرفی با روند نزولی رشد واردات کالاهای سرمایه‌ای همراه بود. رشد واردات این گروه از کالاها از ۱۶/۱ درصد در سال ۱۳۸۲ به ۷/۸ درصد و سهم آنها نیز از ۴۲/۲ درصد به ۳۴/۲ درصد در سال مورد بررسی کاهش پیدا کرد. در این میان واردات مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای با سهمی معادل ۴۷/۸ درصد، بیشترین سهم از واردات را به خود اختصاص داده و نسبت به سال ۱۳۸۲ به لحاظ ارزش معادل ۳۸/۷ درصد رشد داشته است.

ترکیب واردات گمرکی بر اساس نوع مصرف

(میلیون دلار)

سهام (درصد)		درصد تغییر		سال		
۱۳۸۳	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۲	۱۳۸۱
۴۷/۸	۴۵/۸	۳۸/۷	۲۴/۸	۱۶۸۹۸	۱۲۱۸۷	۹۷۶۶
مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای						
۳۴/۲	۴۲/۲	۷/۸	۱۶/۱	۱۲۱۰۵	۱۲۲۲۶	۹۶۶۸
کالاهای سرمایه‌ای						
۱۸/۰	۱۲/۰	۱۰۰/۵	۱۲/۱	۶۳۸۶	۳۱۸۵	۲۸۴۲
کالاهای مصرفی						
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۳۳/۱	۱۹/۴	۳۵۳۸۹	۲۶۵۹۸	۲۲۲۷۵
جمع کل						
واردات گمرکی تعدیل شده						
		۳۳/۱	۲۲/۲	۳۵۳۸۹	۲۶۵۹۸	۲۱۷۶۱

ترکیب واردات گمرکی بر حسب طبقه‌بندی بین‌المللی کالاها نشان می‌دهد واردات ماشین‌آلات و لوازم حمل و نقل با اختصاص ۴۴/۷ درصد از کل واردات سال ۱۳۸۳، همانند سالهای گذشته بالاترین سهم را در میان اقلام واردات به خود اختصاص داده است. ارزش واردات این گونه کالاها از ۱۲۰۰۵ میلیون دلار در سال ۱۳۸۲ با نرخ رشدی معادل ۳۱/۸ درصد به ۱۵۸۲۵

میلیون دلار در سال ۱۳۸۳ افزایش یافته است. واردات مواد معدنی، سوخت، مواد روغنی و مواد مشابه نیز از ۱۳۱۹ میلیون دلار در سال ۱۳۸۲ به ۳۰۴۴ میلیون دلار در سال ۱۳۸۳ افزایش یافته و از بالاترین رشد (۱۳۰/۸ درصد) در میان سایر گروه‌های تشکیل دهنده برخوردار بوده است. هر چند واردات گروه مواد غذایی و حیوانات زنده در سال ۱۳۸۲ کاهش ۶/۷ درصدی را ثبت کرده بود، لیکن به‌رغم افزایش بارندگی‌ها و شرایط مناسب کشاورزی در سال ۱۳۸۳ واردات این گروه از کالاها در سال مورد بررسی ۲۲/۱ درصد رشد داشته است. در میان اقلام این گروه بیشترین رشد مربوط به واردات قهوه، چای و اقلام مشابه (۲۶۵/۹ درصد) می‌باشد.

واردات گمرکی کشور بر اساس طبقه بندی بین‌المللی کالا

(میلیون دلار)

سهم (درصد)	درصد تغییر		سال				
	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳		
۴۴/۷	۴۵/۱	۳۱/۸	۱۷/۵	۱۵۸۲۵	۱۲۰۰۵	۱۰۲۲۱	ماشین‌آلات و لوازم حمل‌ونقل
۸/۶	۵/۰	۱۳۰/۸	۲۳/۶	۳۰۴۴	۱۳۱۹	۱۰۶۷	کالاهای طبقه‌بندی شده بر حسب ماده بکار رفته
۴/۹	۵/۳	۲۲/۱	-۶/۷	۱۷۳۳	۱۴۱۹	۱۵۲۲	مواد غذایی و حیوانات زنده
۱۱/۹	۱۲/۷	۲۴/۱	۳۴/۱	۴۲۰۸	۳۳۹۱	۲۵۸۰	مواد شیمیایی
۲۹/۹	۳۱/۸	۲۵/۰	۲۲/۹	۱۰۵۷۹	۸۴۶۳	۶۸۸۵	سایر
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۳۳/۱	۱۹/۴	۳۵۳۸۹	۲۶۵۹۷	۲۲۲۷۵	جمع کل
		۳۳/۱	۲۲/۲	۳۵۳۸۹	۲۶۵۹۷	۲۱۷۶۱	واردات گمرکی تعدیل شده

توزیع جغرافیایی واردات گمرکی نشان می‌دهد که پنج کشور امارات متحده عربی، آلمان، فرانسه، ایتالیا و چین با سهمی معادل ۴۹/۹ درصد از کل واردات گمرکی، مهمترین تامین‌کنندگان کالاهای وارداتی کشور در سال ۱۳۸۳ بوده‌اند. در این سال بیشترین رشد ارزش واردات بر حسب کشور به واردات از کشور اتریش (۸۷/۴ درصد)، امارات متحده عربی (۷۲/۳ درصد)، سوئیس (۶۶/۵ درصد) و سوئد (۵۵/۳ درصد) اختصاص داشت که به ترتیب در رتبه‌های شانزدهم، اول، هفتم و نهم جدول توزیع واردات گمرکی بر حسب کشورها قرار دارند. بیشترین کاهش واردات نیز به واردات کشورهای عربستان و روسیه برمی‌گردد که به ترتیب به میزان ۷۲ و ۲۳۰ میلیون دلار و هر دو ۲۱/۰ درصد کاهش یافته‌اند.

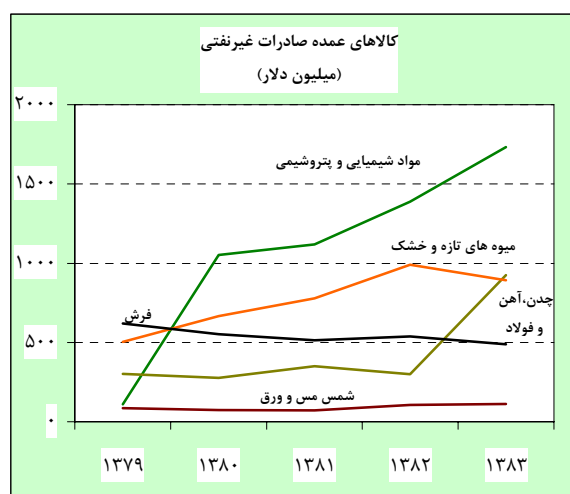
همان‌طور که در جدول توزیع واردات گمرکی بر حسب قاره‌ها نشان داده شده، قاره اروپا نخستین مبدا وارداتی کشور در سال ۱۳۸۳ را تشکیل می‌دهد، به طوری که این قاره در حدود ۵۱/۴ درصد (۱۸۱۸۰ میلیون دلار) از نیازهای وارداتی کشور را تامین کرده است. پس از آن قاره آسیا با سهمی معادل ۴۴/۴ درصد (۱۵۷۰۱ میلیون دلار) در رتبه دوم قرار دارد. با مقایسه ارقام مربوط به سال ۱۳۸۲ با ۱۳۸۳ ملاحظه می‌شود که آهنگ چرخش مبدا اصلی واردات کشور به آسیا در سال ۱۳۸۳ کندتر شده است، به طوری که قاره مذکور به رغم حفظ جایگاه خود در جدول توزیع جغرافیایی واردات ایران، نسبت به سال گذشته ۵/۴ درصد کاهش در رشد ارزش صادرات به کشور داشته است. در مقابل قاره اروپا با جبران افت سهم و رشد صادرات سال ۱۳۸۲ خود به ایران، در سال مورد بررسی نسبت به دوره مذکور ۳۱/۹ درصد رشد صادرات به کشور را به ثبت رساند.

مطابق جدول واردات گمرکی بر حسب گروه کشورها، واردات از کشورهای عضو اتحادیه اروپا با ۳۵/۲ درصد رشد از ۱۰۸۳۷ میلیون دلار در سال ۱۳۸۲ به ۱۴۶۴۹ میلیون دلار در سال ۱۳۸۳ افزایش یافت. این گروه از کشورها ۴۱/۴ درصد از واردات کشور در این سال را تامین نموده‌اند. پس از آن کشورهای عضو اسکاپ با اختصاص ۹۲۸۳ میلیون دلار (۲۶/۲ درصد) از واردات گمرکی کشور در سال ۱۳۸۳، در رتبه دوم جای گرفته‌اند.

صادرات غیر نفتی

در سال ۱۳۸۳ حدود ۱۸۰۷۷ هزار تن کالا به ارزش ۶۸۴۷ میلیون دلار از مجاری گمرکی به خارج از کشور صادر گردید که نسبت به سال قبل از نظر وزن ۱۶/۹ درصد و از لحاظ ارزش ۱۴/۷ درصد افزایش نشان می‌دهد. افزایش ارزش

صادرات چدن، آهن و فولاد به میزان ۲۰۹/۶ درصد نسبت به سال ۱۳۸۲، یکی از عوامل عمده افزایش صادرات غیرنفتی در این سال بود. ارزش صادرات این قلم از کالاها از ۲۹۹ میلیون دلار در سال گذشته به ۹۲۶ میلیون دلار در سال مورد بررسی بالغ گردید. علاوه بر این افزایش ۳۷/۷ درصدی صادرات مواد پتروشیمی با توجه به سهم بالای این گروه کالایی در کل صادرات (۲۱/۱ درصد) نیز در رشد صادرات غیرنفتی موثر بوده است.

طبقه‌بندی صادرات کالاهای غیرنفتی بر اساس نوع مصرف نشان می‌دهد که صادرات مواد اولیه و واسطه‌ای با ۴۸/۶ درصد رشد از ۲۵۶۳ میلیون دلار در سال ۱۳۸۲ به ۳۸۱۰ میلیون دلار در سال ۱۳۸۳ افزایش یافته است. این گروه کالاها با اختصاص ۵۵/۶ درصد از سبد کالاهای صادراتی سال ۱۳۸۳، بالاترین سهم را در میان سایر گروه‌های کالایی به خود اختصاص داد. سهم این گروه کالایی از کل صادرات غیرنفتی سال ۱۳۸۳ نسبت به رقم مشابه سال گذشته (۴۲/۹ درصد) افزایش یافت. همچنین سهم کالاهای مصرفی از ۵۲/۱ درصد با افتی کاملاً محسوس نسبت به سال قبل به ۴۰/۴ درصد کاهش پیدا کرد. فاصله

بین نرخ تورم داخلی در مقایسه با نرخ تورم شرکای تجاری کشور و عدم انعکاس آن در نرخ اسمی ارز سبب شده دامنه رقابت‌پذیری کالاهای مصرفی تولید شده در داخل کشور محدود شده و به موازات رشد سهم کالاهای مصرفی از واردات، سهم آنها از سبد صادراتی کشور روند نزولی را تجربه نماید.

صادرات کالاهای سستی و کشاورزی با رشد منفی (معادل ۷/۲- درصد) از ۲۱۰۴ میلیون دلار در سال گذشته به ۱۹۵۲ میلیون دلار در سال ۱۳۸۳ کاهش پیدا کرد. همراه با کاهش ارزش صادرات اقلام مذکور، سهم این گروه کالاها در کل صادرات گمرکی از ۳۵/۲ درصد به ۲۸/۵ درصد در سال مورد بررسی کاهش یافت. در میان اقلام تشکیل دهنده این گروه کالایی، صادرات پنبه، زیره و خاویار به ترتیب با ۸۸/۸، ۵۰/۹ و ۳۷/۴ درصد تغییر، بیشترین کاهش را در میان سایر کالاها تجربه نموده اند.

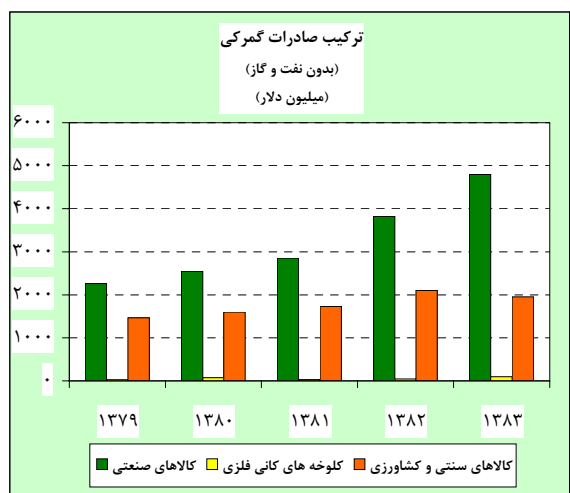
ترکیب صادرات گمرکی بر حسب نوع مصرف (بدون نفت، گاز و برق)

(میلیون دلار)

سهم (درصد)	درصد تغییر		سال				
	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳		
۵۵/۶	۹/۴۲	۴۸/۶	۲۴/۵	۳۸۱۰	۲۵۶۳	۲۰۵۹	مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای
۴/۰	۵/۰	-۸/۱	۶۷/۱	۲۷۴	۲۹۸	۱۷۸	کالاهای سرمایه‌ای
۴۰/۴	۵۲/۱	-۱۱/۲	۳۱/۲	۲۷۶۳	۳۱۱۱	۲۳۷۱	کالاهای مصرفی
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۴/۷	۲۹/۶	۶۸۴۷	۵۹۷۲	۴۶۰۸	جمع کل

صادرات کلوخه‌های کانی فلزی نیز با نرخ رشدی معادل ۱۰۹/۶ درصد از ۴۵/۶ میلیون دلار در سال ۱۳۸۲ به ۹۵/۶ میلیون دلار در سال ۱۳۸۳ افزایش یافت. سهم پایین این گروه کالایی از صادرات گمرکی کشور در سال ۱۳۸۳ (۱/۴ درصد) باعث شد تا رشد بالای صادرات این گروه، قابلیت ارزآوری بالایی را برای این حوزه از اقتصاد ملی ایجاد ننماید.

صادرات کالاهای صنعتی از ۳۸۲۳ میلیون دلار در سال ۱۳۸۲ به ۴۷۹۹ میلیون دلار در سال مورد بررسی افزایش یافت و از رشدی معادل ۲۵/۶ درصد برخوردار گردید. رشد بالای صادرات این گونه کالاها منجر به بهبود نسبی سهم آنها در صادرات

غیرنفتی از ۶۴/۰ درصد در سال ۱۳۸۲ به ۷۰/۱ درصد در سال ۱۳۸۳ شد. براساس ترکیب اقلام تشکیل دهنده این گروه کالایی، عامل اصلی توسعه صادرات اقلام صنعتی در سالهای اخیر، رشد بالای صادرات مواد پتروشیمی و گروه چدن، آهن و فولاد است.

توزیع جغرافیایی صادرات غیرنفتی گمرکی کشور در سال ۱۳۸۳ نشان می‌دهد که پنج کشور امارات متحده عربی، عراق، هندوستان، ژاپن و آلمان در مجموع ۳۰۸۷ میلیون دلار کالا از ایران وارد نموده و با جذب ۴۵/۱ درصد از مجموع صادرات گمرکی، نخستین شرکای تجاری کشور

در زمینه صادرات را تشکیل داده اند. در میان کشورهای وارد کننده کالا از ایران، بالاترین رشد واردات مربوط به بلژیک (۳۸۳/۲ درصد) و بیشترین کاهش واردات مربوط به کشور ترکمنستان (۳۰/۴ درصد) می‌شود.

توزیع قاره‌ای صادرات گمرکی کشور نشانگر حفظ جایگاه کشورهای آسیایی در میان بازارهای عمده صادراتی ایران است. گروه کشورهای مذکور مقصد ۷۲/۸ درصد از محموله‌های تجاری صادراتی ایران در سال ۱۳۸۳ بوده‌اند. رقم مزبور نسبت به سهم ۷۵/۵ درصدی سال ۱۳۸۲ تاحدی کاهش یافته‌است. پس از آن کشورهای اروپایی با جذب ۲۲/۱ درصد از صادرات غیرنفتی کشور در رتبه دوم قرار دارند. در عین حال گرایش حاکم بر بازارهای هدف صادرات غیرنفتی کشور در سال ۱۳۸۳ به سمت قاره اروپا معطوف بوده، به طوری که حجم صادرات غیرنفتی به این کشورها در سال یاد شده معادل ۳۵/۴ درصد رشد نشان می‌دهد.

توزیع جغرافیایی صادرات کالاهای غیرنفتی بر حسب گروه کشورها نشان می‌دهد کشورهای عضو اسکاپ با جذب ۳۹/۰ درصد از صادرات غیرنفتی گمرکی در سال ۱۳۸۳ همچنان بزرگترین بازار صادراتی کشور را تشکیل داده‌اند. همراه با رشد ۴۲/۳ درصدی صادرات غیرنفتی به کشورهای عضو اتحادیه اروپا، سهم این کشورها در صادرات غیرنفتی کشور از ۱۳/۷ درصد به ۱۷/۰ درصد افزایش پیدا کرده است. صادرات کشور به کشورهای عضو سازمان همکاری (اگو) در سال ۱۳۸۳ تغییر چندانی نداشته است.

تحولات حساب سرمایه

در میان سرفصل‌های تشکیل دهنده حساب سرمایه و مالی اقتصاد ایران، تجزیه و تحلیل روند تعهدات خارجی و چگونگی استفاده از منابع مالی از اهمیت خاصی برخوردار است. در مجموع فعل و انفعالات تجاری کشور در سال مورد بررسی سبب شد جمع تعهدات خارجی کشور افزوده شود؛ بر سهم بدهیهای خارجی (تعهدات بالفعل) افزوده شده و افزایش محسوسی در دیون کوتاه‌مدت خارجی روی دهد. در سال مذکور، بانکهای کشور با استفاده از شرایط خاص حاکم بر دوره مورد بررسی از جمله ناچیز بودن ریسک تغییر نرخ ارز و بهره‌مندی از اعتبار خوب در میان بازارهای منطقه، بیشتر از منابع مالی کوتاه‌مدت خارجی در قالب خطوط یوزانس استفاده کرده‌اند.

استفاده از منابع خارجی و تعهدات ارزی

مجموع تعهدات ارزی کشور (با احتساب بهره و تعهدات بالقوه) از ۳۴۶۷۶ میلیون دلار در ابتدای سال ۱۳۸۳، با ۲۳/۵ درصد رشد، به ۴۲۸۱۶ میلیون دلار در پایان سال مذکور افزایش یافت. در این مدت ترکیب تعهدات بالقوه و بالفعل دستخوش تغییر بود؛ به طوری که سهم تعهدات بالقوه از ۶۲/۰ درصد در پایان سال ۱۳۸۲ به ۵۸/۲ درصد در پایان سال ۱۳۸۳ کاهش یافت.

وضعیت تعهدات خارجی کشور

درصد تغییر	در پایان سال			
	۱۳۸۳	۱۳۸۲	۱۳۸۱	
۱۶/۱	۲۴۹۳۹	۲۱۴۸۸	۱۶۷۵۴	خالص تعهدات بالقوه
۳۹/۱	۱۶۸۳۱	۱۲۱۰۰	۹۲۵۰	خالص تعهدات بالفعل
	۱۰۲۵۳	۴۷۹۱	۲۰۷۷	بدهی های کوتاه مدت
	۶۵۷۸	۷۳۰۹	۷۱۷۳	بدهی های بلندمدت
	۱۰۴۸	۸۰۶	۷۲۲	خالص وامهای سازمان سرمایه گذاری
	۲۰۱	۱۲۹۲	۱۸۷۸	پیش فروش نفت
	۵۳۲۹	۵۲۱۱	۴۵۷۳	سایر
-۳/۹	۱۰۴۶	۱۰۸۸	۱۱۷۷	بهره
۲۳/۵	۴۲۸۱۶	۳۴۶۷۶	۲۷۱۸۱	کل تعهدات خارجی

طی سال ۱۳۸۳ خالص تعهدات بالفعل (بدهی های) خارجی کشور با رشدی معادل ۳۹/۱ درصد، از ۱۲۱۰۰ میلیون دلار به ۱۶۸۳۱ میلیون دلار افزایش یافت. افزایش ۴۷۳۱ میلیون دلاری بدهی های خارجی در طول این سال از افزایش بدهی های کوتاه مدت به میزان ۵۶۶۲ میلیون دلار و کاهش بدهی های میان مدت و بلند مدت به میزان ۷۳۱ میلیون دلار ناشی شده است. در میان اقلام بدهی های میان مدت و بلندمدت، بدهی ناشی از وام های سازمان سرمایه گذاری با ۲۴۲ میلیون دلار افزایش و پیش فروش نفت با ۱۰۹۱ میلیون دلار کاهش بیشترین سهم را در تغییر میزان بدهی های میان مدت و بلندمدت داشته اند.

سهم دیون کوتاه مدت در مجموع بدهی های خارجی کشور بر حسب سررسید اولیه از ۳۹/۶ درصد در پایان سال ۱۳۸۲ به ۶۰/۹ درصد در پایان سال ۱۳۸۳ افزایش یافت. افزایش نسبتاً زیاد سهم بدهی های کوتاه مدت بیانگر کاهش انعطاف در مدیریت دیون خارجی کشور می باشد.

تغییر در ذخایر بین المللی

بخشی از ۸۷۳۱ میلیون دلار تغییر در ذخایر بین المللی کشور در سال ۱۳۸۳ ناشی از تحولات حساب ذخیره ارزی بود. موجودی نقدی حساب مذکور به رغم برداشت قابل توجه دولت و تخصیص منابع برای پروژه های بخش خصوصی با ۱۰۳۴ میلیون دلار افزایش روبرو بود.

وضعیت حساب ذخیره ارزی

مانده نقدی حساب ذخیره ارزی با ۱۲/۲ درصد رشد از ۸۴۴۳ میلیون دلار در پایان سال ۱۳۸۲ به ۹۴۷۷ میلیون دلار در پایان اسفند ۱۳۸۳ رسید. پس انداز بیش از ۹ میلیارد دلار از منابع ارزی حاصل از صادرات بخش نفت در حساب ذخیره ارزی در پایان دوره مورد بررسی، برای اولین بار در تاریخ اقتصاد ایران به ثبت رسید و نشان دهنده پایداری نسبی دولت به انضباط مالی بوده است. این در حالی است که مازاد درآمد نفت واریز شده به حساب طی سال ۱۳۸۳ حدود ۸۵/۳ درصد نسبت به دوره مشابه سال قبل رشد یافته بود. بر اساس ترکیب مصارف، در سال مورد بررسی برداشت های بودجه ای با ۱۴۳ درصد رشد (۴۷۳۲ میلیون دلار) و تسهیلات اعطایی به بخش خصوصی با ۸۰/۱ درصد افزایش (۱۹۳۷ میلیون دلار) بیشترین سهم را به خود اختصاص دادند. بدین ترتیب درجه اتکالی بودجه عمومی کشور به درآمدهای نفتی به رغم فلسفه تشکیل حساب ذخیره ارزی کاهش چندانی نیافت. برداشت دولت از حساب ذخیره ارزی برای تامین مالی بودجه موجب می شود کارکرد این حساب در ایمن سازی اقتصاد کشور از نوسانات برونزای بازار جهانی نفت خام به تدریج محدود گردد.

وضعیت حساب ذخیره ارزی

درصد تغییر ۸۳-۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۲	۱۳۸۱	
۸۰/۸	۱۰۴۸۴	۵۷۹۸	۵۹۱۳	منابع
۸۵/۳	۱۰۲۰۷	۵۵۰۸	۵۵۹۶	مازاد درآمد نفت
۷۳/۸	۹۴۵۰	۵۴۳۶	۵۱۲۹	مصارف
۷۲/۳	۷۵۱۳	۴۳۶۱	۴۵۳۱	برداشت‌های بودجه‌ای
۸۰/۱	۱۹۳۷	۱۰۷۶	۵۹۸	تسهیلات اعطایی
۱۲/۲	۹۴۷۷	۸۴۴۳	۸۰۸۲	موجودی نقدی (پایان سال)
۱۰۵/۸	۳۵۸۲	۱۷۴۱	۷۰۵	مطالبات مربوط به تسهیلات اعطایی
۲۸/۲	۱۳۰۶۰	۱۰۱۸۴	۸۷۸۷	دارایی حساب (پایان سال)

سیاست‌های تجاری و ارزی

سیاست‌های تجاری و ارزی کشور در سال ۱۳۸۳ براساس خط‌مشی‌های ترسیم شده در قانون برنامه سوم توسعه، مبتنی بر تداوم رژیم نرخ واحد ارز، تشویق صادرات غیرنفتی و جلوگیری از قاچاق کالا تنظیم گردید.

سیاست‌های تجاری

برنامه جامع توسعه صادرات کشور با رویکرد برون‌نگر و با تاکید بر استقرار نظام اقتصاد آزاد رقابتی مشتمل بر اهداف، استراتژی‌ها، سیاست‌ها، برنامه‌ها، طرح‌ها و راهکارهای اجرایی به تصویب رسید^(۱). هیات وزیران در ابتدای سال ۱۳۸۳، راهکارهای دستیابی به اهداف صادراتی برنامه سوم توسعه اقتصادی را تصویب نمود. تامین کسری منابع مالی مربوط به جوایز و هزینه‌های اجرایی برنامه‌های جهش صادراتی سال ۱۳۸۲، پرداخت تسهیلات بانکی یارانه‌ای به واردات ماشین‌آلات سنگین معدنی و اعطای یارانه سود تسهیلات بانکی به سرمایه در گردش صادرکنندگان و کاهش نرخ سود این تسهیلات به حدود ۱۰ درصد، مهمترین راهکارهای ذکر شده در مصوبه است^(۲).

به استناد بند (پ) تبصره ۱۹ قانون بودجه سال ۱۳۸۳ مبلغ ۱۰۰۰ میلیارد ریال به منظور بسترسازی برای تحقق استراتژی جهش صادراتی، پرداخت جوایز و مشوق‌های صادراتی، مزیت رقابتی، رعایت استانداردهای کیفی و زیست‌محیطی و دیگر اهداف بخش بازرگانی خارجی اختصاص یافت. مقرر گردید جوایز صادراتی متناسب با ارزش افزوده صادرات و براساس قیمت پایه صادراتی پرداخت گردد^(۳).

همچنین کمیسیون اصل ۱۳۸ قانون اساسی اهداف کمی صادرات کالاها و خدمات را در سال ۱۳۸۳ تعیین و الزامات دستیابی به این اهداف را معین نمود. کاهش نرخ سود تسهیلات بانکی به ۱۲ درصد و ایجاد خطوط اعتباری جدید برای بازارهای هدف صادراتی کشور به میزان حداقل یک میلیارد دلار از جمله این الزامات می‌باشد^(۴). به منظور توسعه صادرات و افزایش توان رقابت صادرکنندگان، شورای پول و اعتبار آیین‌نامه تامین مالی صادرات را تصویب کرد^(۵).

وزرای عضو شورای عالی توسعه صادرات غیرنفتی با استناد به اصل ۱۳۸ قانون اساسی در جهت دستیابی به اهداف کمی صادرات در سال ۱۳۸۳، گسترش روابط بانکی در کشورهای مستقل مشترک‌المنافع، پوشش کامل ریسک سرمایه‌گذاری و

۱- نامه شماره ۳۸۴/ت/۳۰۲۵۴ هـ مورخ ۱۳۸۳/۱/۲۲ معاون اول رئیس جمهور به وزیر بازرگانی

۲- مصوبه ۱۶۳۶/ت/۳۰۲۵۴ هـ مورخ ۱۳۸۳/۱/۲۰ هیات وزیران

۳- تصویب نامه شماره ۱۳۹۶/ت/۳۰۲۵۴ هـ مورخ ۱۳۸۳/۱/۱۹ هیات وزیران

۴- تصویب‌نامه شماره ۲۰۸۲/ت/۳۰۷۸۴ ک مورخ ۸۳/۴/۲۱ کمیسیون فوق‌الذکر

۵- بخشنامه شماره ۶۰/۱۱۶۷ مورخ ۱۳۸۳/۹/۱۰ بانک مرکزی

صادرات کالاها و خدمات به عراق و افغانستان و پرداخت کامل تعهدات معوق مربوط به جوایز صادراتی و هزینه‌های برنامه جهش صادراتی سالهای قبل را جهت اجرا به دستگاه‌های ذیربط ابلاغ نمودند^(۱). علاوه بر این، شورای عالی توسعه صادرات غیرنفتی با تاکید بر لزوم ارتقای کیفیت رقابتی کالاها و خدمات صادراتی و رعایت اصول کیفیت و مشتری مداری در صادرات کالاها و خدمات، موسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران را موظف به کنترل کیفیت در مرحله تولید محصولات کرد.

هیات وزیران اساسنامه سازمان توسعه تجارت ایران را تصویب نمود^(۲). مطابق این مصوبه سازمان توسعه تجارت ایران که از ادغام مرکز توسعه صادرات در مرکز تهیه و توزیع کالا تشکیل می‌گردد، دارای شخصیت حقوقی مستقل بوده و به صورت موسسه دولتی وابسته به وزارت بازرگانی اداره می‌شود.

شورای اقتصاد پرداخت یارانه صادراتی معوقه سالهای ۱۳۸۱-۱۳۷۹ را در سقف ۷ میلیارد ریال از محل منابع بند(ب) ماده ۴۶ قانون برنامه سوم توسعه^(۳) تصویب نمود^(۴). ضمناً منابع لازم برای پرداخت جوایز صادراتی (به ویژه به صادرکنندگان محصولات نساجی و چرم) و نیز تامین هزینه‌های اجرایی برنامه‌های جهش صادراتی از محل منابع دریافتی بند(ب) ماده ۴۶ قانون برنامه سوم (بابت مابه‌التفاوت واردات کالاهای نساجی) تامین اعتبار گردید^(۵).

شورای عالی توسعه صادرات به استناد اصل یکصد و سی هشتم قانون اساسی آیین‌نامه پرداخت یارانه حمل و نقل به واردکنندگان کانتینرهای یخچالی و صادرکنندگان میوه و تره‌بار را تصویب کرد^(۶).

هیات وزیران معادل ریالی معاوضه بنزین وارداتی برای سال ۱۳۸۲ را حداکثر به میزان ۴۱۷۵ میلیارد ریال و برای سال ۱۳۸۳ معادل ۶۶۸۰ میلیارد ریال (به صورت جمعی - خرجی) تعیین کرد^(۷).

نحوه تامین مالی و راهکارهای اصلاحی برای بهبود عملکرد مناطق آزاد تجاری - صنعتی از سوی هیات وزیران اصلاح شد^(۸). این اصلاحات عمدتاً در راستای کاهش معافیت حقوق ورودی به منظور افزایش درآمد مناطق آزاد بوده است. علاوه بر این هیات وزیران آیین‌نامه اجرایی بند(ث) تبصره ۱۹ قانون بودجه سال ۱۳۸۳ کل کشور درخصوص نحوه مصرف درآمدهای حاصل از فعالیت بازارچه‌های مرزی را تصویب نمود^(۹). به منظور جلوگیری از قاچاق کالاهای یارانه‌ای داخلی (به ویژه فرآورده‌های نفتی) از طریق مناطق آزاد تجاری، صادرات کلیه محصولات نفتی و موارد مشابه از مبادی مذکور منوط به مکاتبه و انجام هماهنگی با دبیرخانه شورای عالی مناطق آزاد شد^(۱۰).

براساس قانون یکسان‌سازی تشریفات ورود و خروج کالاها و خدمات از کشور، کلیه واردکنندگان و صادرکنندگان موظف شدند محموله‌های خود را با تسلیم اظهارنامه گمرکی و انجام تشریفات لازم از مبادی مجاز وارد یا صادر کنند. در غیراین صورت محموله مشمول مقررات قاچاق خواهد بود^(۱۱). هیات وزیران آیین‌نامه اجرایی جزء (۳) بند (ر) تبصره ۱۹ قانون

۱- مصوبه ۲۵۸۴۰/ت/۳۱۰۰۲ مورخ ۱۳۸۳/۵/۱۷

۲- مصوبه ۳۰۷۶۵/ت/۳۱۰۵۶-مورخ ۱۳۸۳/۶/۱۸ هیات وزیران

۳- این بند از قانون وجوه دریافتی توسط سازمان حمایت مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان بابت مابه‌التفاوت واردات کالاهای ویژه را دربرمی‌گیرد.

۴- بخشنامه شماره ۱۶۰۱۵۵/۳۴ مورخ ۱۳۸۳/۹/۲ شورای اقتصاد

۵- بخشنامه شماره ۱۶۰۱۶۸/۳۴ مورخ ۱۳۸۳/۹/۲ شورای اقتصاد

۶- تصویب‌نامه شماره ۲۹۹۴۵/ت/۶۹۶۳۵ مورخ ۱۳۸۲/۱۲/۲۳

۷- مصوبه شماره ۹۶۹۶/ت/۳۰۷۰۴-مورخ ۱۳۸۳/۲/۳۰ هیات وزیران

۸- تصویب‌نامه شماره ۱۸۸۰۸/ت/۲۸۵۷۴-مورخ ۱۳۸۲/۴/۱ هیات وزیران

۹- مصوبه ۲۸۷۶/ت/۳۰۴۵۳-مورخ ۱۳۸۳/۱/۲۹ هیات وزیران

۱۰- بخشنامه شماره ۳۳۳۸۴۰/۷۴۷/۸۵۹/۷۱/۳۹۵ مورخ ۱۳۸۳/۱۲/۲۲ دبیرخانه شورای عالی مناطق آزاد

۱۱- نامه شماره ۱۱۰۶ مورخ ۱۳۸۳/۱/۲۲ ریاست جمهوری

بودجه سال ۱۳۸۳ کل کشور در خصوص نحوه مبارزه با قاچاق کالاهای تجاری خارجی که به شکل غیرمجاز و بدون پرداخت حقوق ورودی وارد کشور می‌شوند را اعلام نمود. مسئولیت ایجاد هماهنگی و نظارت بر این آیین نامه بر عهده ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز است^(۱). به منظور جلوگیری از قاچاق بر انجام دقیق تشریفات گمرکی در گمرکات مناطق آزاد و ویژه اقتصادی تاکید گردید^(۲).

سیاست‌های ارزی

به دولت اجازه داده شد در سال ۱۳۸۳ تا مبلغ ۲/۹ میلیارد دلار برای جلوگیری از افزایش بدهی دولت به بانک مرکزی ناشی از یکسان سازی نرخ ارز و بازپرداخت بدهی‌های سررسید شده، ۱۰۰ میلیون دلار برای اجرای طرح‌های تملک داراییهای سرمایه‌ای صنعتی و تولیدی، ۱/۵ میلیارد دلار برای اتمام عملیات و بهره‌برداری از طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای ملی و استانی و تا سقف ۵۰۰ میلیون دلار به منظور بازپرداخت بدهی‌های قطعی دولت به بانک کشاورزی از حساب ذخیره ارزی برداشت کند^(۳).

سقف ورود و صدور اسکناس ایرانی توسط تجار و پبله وران از مرزهای همجوار با عراق، پانصد هزار ریال اعلام گردید^(۴). علاوه بر آن فروش ارز مسافرتی به یورو تا سقف ۲۰۰۰ یورو مجاز اعلام شد^(۵).

بر اساس قانون الحاق یک تبصره به ماده ۱ قانون اصلاح ماده ۶۰ و جدول شماره ۲ قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی به هیات وزیران اجازه داده شد معادل ریالی ۲۵۰ میلیون دلار از مجموع مجوزهای داده شده برداشت از حساب ذخیره ارزی را جهت پرداخت بدهی‌های سازمان بیمه خدمات درمانی هزینه نماید^(۶).

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران نرخ مرجع آخرین روز کاری هر هفته را به عنوان نرخ مورد استفاده در محاسبه حقوق گمرکی و سود بازرگانی اعلام نمود^(۷).

بنا به پیشنهاد وزارت امور اقتصادی و دارایی و به استناد بند (م) تبصره ۲۱ قانون بودجه سال ۱۳۸۳ کل کشور، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران موظف شد حداکثر تا آخر دی ماه سال ۱۳۸۳ معادل ارزی مبلغ ۱۵۷۵۰ میلیارد ریال از موجودی حساب ذخیره ارزی به حساب خود برداشت و معادل ریالی وجوه برداشتی را به حساب درآمد عمومی کشور واریز نماید. علاوه بر این وزارت امور اقتصادی و دارایی موظف شد مبلغ سه هزار و پانصد میلیارد ریال اوراق مشارکت عرضه و وجوه حاصل را به حساب درآمد عمومی کشور واریز نماید^(۸).

بر اساس اصلاحات اعمال شده در بخش چهارم از مجموعه مقررات ارزی، بانک‌های کشور مجاز شدند تا سقف یک میلیارد دلار تسهیلات ارزی در قالب یکی از عقود قانون عملیات بانکی بدون ربا در اختیار صادرکنندگان و یا تولیدکنندگان واجد شرایط قرار دهند. معادل ۶۰ درصد از این مبلغ به تسهیلات یک ساله و مابقی به تسهیلات چهارساله اختصاص دارد. سقف تسهیلات یاد شده برای اشخاص حقیقی و حقوقی به ترتیب پانصد هزار و پنج میلیون دلار می‌باشد^(۹).

۱- تصویب‌نامه شماره ۲۸۵۳ ت/ ۳۰۴۵۵ هـ مورخ ۱۳۸۳/۱/۲۹ هیات وزیران

۲- بخشنامه شماره ۲۱۲۷۲۷/۷۲۶/۱/۵۵ مورخ ۱۳۸۳/۸/۱۲ گمرک ایران

۳- قانون الحاق پنج تبصره به ماده (۱) قانون اصلاح ماده (۶۰) و جدول شماره (۲) قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی

۴- بخشنامه شماره ۲۵۲/۵ مورخ ۱۳۸۳/۲/۲ اداره نشر اسکناس و خزانه بانک مرکزی

۵- بخشنامه ۶۰/۱۱۱۲ مورخ ۱۳۸۳/۶/۳۱ بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

۶- نامه شماره ۱۸۴۱۹ مورخ ۱۳۸۳/۴/۱۲ رئیس جمهور به سازمان مدیریت و برنامه ریزی

۷- بخشنامه ۵۰۵۱۵/۱۲ مورخ ۱۳۸۳/۷/۷ اداره سیاستها و مقررات ارزی بانک مرکزی

۸- مصوبه شماره ۳۱۹۲۷/ت/۵۵۳۱۵ مورخ ۱۳۸۳/۹/۲۹ هیأت وزیران

۹- بخشنامه شماره ۶۰/۱۱۷۰ مورخ ۱۳۸۳/۹/۱۲ بانک مرکزی

کادر ۷- اهم طرح‌ها و راهکارهای اجرایی برنامه جامع توسعه صادرات کشور

- اعطای تنخواه صادراتی به واحدهای تولیدی - صادراتی با نرخ‌های بین‌المللی؛
- اعطای تسهیلات بانکی با نرخ‌های رقابتی بین‌المللی و با پوشش صندوق ضمانت صادرات به آن بخش از صادرات غیرنفتی که صادرات آنها به روش اعتبار اسنادی مقدور نیست؛
- فراهم کردن بستر قانونی لازم جهت حضور بانکهای خارجی در ایران در راستای رقابتی شدن سیستم بانکی کشور؛
- اعطای اعتبارات خریدار و فروشنده مطابق با شرایط بین‌المللی؛
- واگذاری وظایف تصدی‌گری دولت در بخش صادرات به تشکلهای ذریعته غیردولتی؛
- انعقاد قراردادهای کاهش متقابل تعرفه‌ها و برقراری امتیازات مشوق توسعه صادرات با بازارهای هدف؛
- عضویت در پیمان‌های اقتصادی منطقه‌ای؛
- بکارگیری سیستم‌های خدمات و پرداخت الکترونیک در شبکه بانکی کشور در راستای توسعه تجارت الکترونیک؛
- نوسازی و تجهیز ناوگان حمل و نقل کشور؛
- خصوصی‌سازی صنعت حمل و نقل کشور اعم از زمینی، دریایی، ریلی و هوایی؛
- لغو و حذف مقررات زاید و مغایر با اهداف توسعه صادرات؛
- تمرکز امور سیاستگذاری توسعه صادرات در شورای عالی صادرات با مشارکت موثر تشکلهای اقتصادی غیردولتی؛
- الزام تمام سازمانهای دولتی به ارائه خدمات سریع و ویژه به صادرکنندگان؛
- تامین و پرداخت بخشی از هزینه‌های بازاریابی، تبلیغات، برگزاری و مشارکت در نمایشگاهها و ایجاد دفاتر نمایندگی در خارج از کشور به تشکلهای و شرکتهای صادراتی؛
- تقویت، گسترش و فعال‌سازی نمایندگیهای تجاری و بخش بازرگانی سفارتخانه‌های ایران در خارج از کشور؛
- ایجاد خطوط اعتباری برای صادرات خدمات فنی مهندسی و تعمیر و توسعه آن برای صادرات کالا؛
- اعمال بیمه تضمین صادرات قابل رقابت در بازارهای هدف صادراتی؛
- ایجاد Exim Bank مطابق با استانداردهای بین‌المللی با مشارکت مدیریتی بخش غیردولتی؛
- توجه به صادرات مناطق و تقویت استانها از لحاظ نیروی انسانی و متخصص و تدارک آموزشهای تکمیلی مستمر؛

تحولات بازار ارز کشور

بازار ارز کشور در سال ۱۳۸۳ با فراز و نشیب زیادی مواجه نبود. بررسی نرخ دلار در بازار رسمی (بازار بین بانکی ارز تهران) و بازار غیررسمی در سال ۱۳۸۳ حاکی از افزایش ارزش دلار در این دو بازار می‌باشد. متوسط نرخ برابری دلار در بازار غیررسمی با ۵/۱ درصد رشد از ۸۳۲۳ ریال در سال ۱۳۸۲ به ۸۷۴۷ ریال در سال ۱۳۸۳ افزایش یافت. در همین مدت متوسط نرخ برابری دلار در بازار رسمی با نرخ رشدی معادل ۵/۳ درصد از ۸۲۸۲ ریال به ۸۷۱۹ ریال افزایش یافت.

مقایسه انحراف معیار تغییرات نرخ برابری دلار با ریال در بازار غیررسمی و رسمی و نیز تفاوت ناچیز در متوسط نرخ‌های سالانه این دو بازار نشان‌دهنده همگرایی تدریجی بازار غیررسمی به بازار رسمی می‌باشد. مابه‌التفاوت نرخ برابری دلار در این دو بازار (۰/۳ درصد) عمدتاً "منعکس‌کننده بهای خدمات کارگزاران بازار غیررسمی ارز می‌باشد.

نرخ برابری دلار در بازار آزاد و بازار بین بانکی ارز

(ریال)

درصد تغییر	۱۳۸۳		۱۳۸۲		
	انحراف معیار	متوسط سالانه	انحراف معیار	متوسط سالانه	
۵/۳	۱۰۶/۹۰	۸۷۱۹	۹۱/۹۱	۸۲۸۲	بازار بین بانکی
۵/۱	۱۰۸/۶۷	۸۷۴۷	۹۹/۱۴	۸۳۲۳	بازار آزاد

جدول زیر روند تغییرات نرخ برابری سایر اسعار مهم با ریال در بازار بین بانکی ارز تهران را نشان می‌دهد. همانگونه که ملاحظه می‌شود در طول سال ۱۳۸۳ تمامی اسعار مذکور در برابر ریال تقویت شده‌اند. بیشترین تغییرات به نرخ برابری پوند (۱۵/۲ درصد) و کمترین تغییرات به نرخ برابری درهم امارات (۵/۲ درصد) مربوط می‌شود.

متوسط نرخ ارزهای عمده در بازار بین بانکی ارز تهران				(ریال)
درهم امارات	ین	پوند	یورو	
۲۲۵۶	۷۳	۱۳۹۵۷	۹۷۰۳	۱۳۸۲
۲۳۷۴	۸۱	۱۶۰۸۳	۱۰۹۶۳	۱۳۸۳
۵/۲	۱۱/۰	۱۵/۲	۱۳/۰	درصد تغییر

بازار بین بانکی ارز

بازار بین بانکی، بخش متشکل یا رسمی بازار ارز کشور را تشکیل می‌دهد. این بازار همزمان با اجرای استراتژی یکسان سازی نرخ ارز از ابتدای سال ۱۳۸۱ در اقتصاد کشور ایجاد گردید. فعالان این بازار بانک‌های داخلی، شعب بانک‌های ایرانی در خارج از کشور و صرافان هستند. بازار بین بانکی به لحاظ گستره جغرافیایی در دو ناحیه، شامل تهران (بازار بین بانکی اصلی) و کیش و قشم (بازار بین بانکی فرعی) فعالیت می‌کند. از حیث پوشش اسعار عمده، علاوه بر دلار آمریکا، خرید و فروش یورو، ین ژاپن، پوند انگلستان، فرانک سوئیس، دلار کانادا، دلار استرالیا و درهم امارات نیز در بازار بین بانکی ارز صورت می‌گیرد.

در مجموع بررسی آمار معاملات در بازار بین بانکی ارز نشان دهنده کاهش حجم معاملات مذکور در سال ۱۳۸۳ نسبت به سال قبل می‌باشد. حجم معاملات بازار بین بانکی اصلی از ۱۲۹۲۶ میلیون دلار در سال ۱۳۸۲ به ۱۱۳۶۳ میلیون دلار در سال ۱۳۸۳ کاهش یافت، که موید ۱۲/۱ درصد کاهش است. حجم معاملات ارز در بازار بین بانکی فرعی در سال ۱۳۸۳ معادل ۱۱۳۲۹ میلیون دلار بود که نسبت به رقم سال قبل (۱۱۶۳۰ میلیون دلار) ۲/۶ درصد کاهش داشته است. همانطور که ملاحظه می‌شود روند کاهشی حجم معاملات بازار بین بانکی اصلی (معادل ۱۲/۱ درصد) از روند مشابه برای بازار بین بانکی فرعی (۲/۶ درصد) به مراتب بیشتر بوده است. روند کاهشی حجم معاملات دو بازار باعث شده که مجموع معاملات دو بازار با نرخ معادل ۷/۶ درصد از ۲۴۵۵۶ میلیون دلار در سال ۱۳۸۲ به ۲۲۶۹۲ میلیون دلار در سال ۱۳۸۳ برسد.

ب- دوره برنامه سوم

تغییرات سیاستی - مقرراتی - نهادی

بخش خارجی اقتصاد ایران طی دوره برنامه سوم توسعه اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی صحنه تحولات سیاستی و مقررات زدایی گسترده و یکی از موفق‌ترین حوزه‌های عملکرد اقتصادی بود. در زمینه اصلاح ساختار نظام تجارت خارجی، با تجدید نظر اساسی در نظام تعرفه‌های تجاری و نیز افزایش آزادی عمل در نحوه مدیریت منابع و عواید ارزی صادرکنندگان، گام‌های اساسی به سوی نظام تجارت آزاد برداشته شد. آثار این تحول را می‌توان در رشد متوسط سالانه ۱۵/۹ درصدی صادرات غیرنفتی و ۲۶/۱ درصدی واردات طی دوره برنامه مشاهده نمود.

بازار ارز کشور به عنوان محمل جریانات مالی مبادلات خارجی طی دوره مذکور از ثبات و اعتبار قابل توجهی برخوردار بود. این ثبات و اعتبار ناشی از هماهنگی و هم‌جهتی موجود میان سیاستهای ارزی، پولی و مالی بود که منجر به کاهش انتظارات تورمی نیز گردید. هماهنگی میان سیاستهای حوزه‌های مختلف مرهون اتفاق نظر و نگرش صائب و سازنده در میان مدیران ارشد و سیاستگذاران اقتصاد کلان کشور و نیز همراهی و هم‌جهتی روند تحولات کلیه مولفه‌ها و عناصر دخیل در تحولات بخش خارجی اقتصاد بوده است.

از مهم‌ترین دستاوردهای اقتصاد ایران در بخش خارجی طی سال‌های مذکور می‌توان به اجرای موفقیت‌آمیز استراتژی یکسان‌سازی نرخ ارز، منسجم نمودن بازار ارز کشور در قالب بازار بین‌بانکی، جذب بازارهای موازی ارز در بازار رسمی، کاهش الزامات اداری تجارت خارجی نظیر حذف گام به گام پیمان‌سپاری ارزی از مراحل صادرات و تقلیل پیش‌پرداخت گشایش اعتبار اسنادی اشاره نمود.

شرایط مساعد بازار جهانی نفت خام و استفاده سنجیده از موقعیت منحصر به فرد دوره نسبتاً طولانی رونق عواید ارزی کشور (۸۳-۱۳۷۸) سبب شد برخی از اصلاحات بنیانی صورت تحقق به خود بگیرد. رهایی از نظام پیچیده و فسادآور تخصیص دولتی ارز و مقررات‌زدایی گسترده در فعالیتهای تجاری مهمترین اصلاحات مزبور است؛ هرچند نباید نهادسازی‌های صورت گرفته (اعم از انسجام بخشی به بازار ارز و ایجاد حساب ذخیره ارزی) را کم‌اهمیت شمرد.

موفقیت نظام ارزی در انتقال به سازوکار نرخ واحد برابری ریال مهمترین و به نوعی برجسته‌ترین دستاورد دولت در سال‌های برنامه سوم بوده است. طراحی صحیح استراتژی، اجتناب از تعجیل در اجرا، بکارگرفتن آموزه‌های ناشی از تجارب ناموفق قبلی و تجربه دیگر کشورها و به طورخاص، اندیشیدن تمهیدات مناسب و راهکارهای جانبی برای کسب اطمینان نسبت به عدم برگشت به نظام چند نرخ و البته اقدام در مقطع زمانی مناسب، مهمترین عوامل دخیل در حصول این موفقیت بوده است. به منظور تکمیل این فرآیند و نیز کسب اطمینان از تداوم این سیاست، همزمان با اجرای استراتژی یکسان‌سازی نرخ ارز و تشکیل بازار منسجم ارز، نظام ارزی شناور مدیریت شده به عنوان راهبرد مناسب برای کشور انتخاب و اعلام گردید. این گزینه به مفهوم تاکید بیشتر بر کارکرد نیروهای عرضه و تقاضا در تعیین نرخ ارز است.

در سال‌های مورد بررسی اجماع قابل ملاحظه‌ای برای نگرش درازمدت در نحوه هزینه عواید ارزی ناشی از صدور نفت خام وجود داشت. همراه با آن، رویکرد به استفاده از ابزارهای متعارف و تجربه شده در سطح اقتصادهای تک محصولی مشابه، منجر به شکل‌گیری نهادهایی شد که هدف و کارکرد مصون‌سازی اقتصاد ایران از تاثیرپذیری کامل از روند تحولات بازار جهانی نفت را در میان مدت و البته در سطح و نه در عمق دنبال می‌نمود. تشکیل حساب ذخیره ارزی بنا به اصلاحیه ماده ۶۰ قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی و معرفی بازار بین بانکی فرعی به عنوان جایگزین ضمنی بازار برون مرزی ارز اهم این فعالیت‌ها را تشکیل می‌دهند.

در نتیجه همراهی تحولات مثبت اقتصاد جهانی با زمینه‌سازی‌ها و اصلاحات سازنده درون اقتصاد کشور، غالب متغیرها و پارامترهای کلیدی بخش خارجی روند قابل قبولی را در دوره مورد بررسی طی کردند. مازاد حساب‌های اصلی تراز پرداختها و افزایش قابل توجه ذخایر بین‌المللی کشور طی دوره سبب شد بخش خارجی اقتصاد ایران، برنامه سوم توسعه را با ثبات و استحکام قابل توجهی سپری کند.

عملکرد متغیرهای عمده بخش خارجی

تراز پرداخت‌های خارجی اقتصاد ایران در تمامی سال‌های اجرای برنامه سوم توسعه با مازاد و روند افزایشی ذخایر بین‌المللی روبرو بود. شرایط مساعد بازار جهانی نفت خام که از اواسط سال ۱۳۷۸ آغاز شده بود، در تمامی طول دوره ادامه داشت. موفقیت دولت در اجرای برنامه تثبیت اقتصادی و مهار تورم طی سال‌های پیش از اجرای برنامه با کسب عواید ارزی مناسب در سال‌های ۸۳-۱۳۷۹ تکمیل شد تا در مجموع، ریسک اقتصادی فعالیت در بخش خارجی اقتصاد تا حد قابل توجهی کنترل گردد. بهبود درآمدهای ارزی بخش نفت و گاز کماکان متغیر پیشرو در تحولات بخش خارجی اقتصاد ایران بود؛ به نحوی که تعاملات روشنی میان این متغیر با تراز بازرگانی و تراز حساب جاری دیده می‌شود.

خلاصه موازنه پرداختهای خارجی در دوره ۸۳-۱۳۷۹

متوسط درصد تغییرات سالانه (۱۳۷۹-۸۳)	۱۳۸۳	۱۳۸۲	۱۳۸۱	۱۳۸۰	۱۳۷۹	
-۴۱/۷	۱۴۴۲	۸۱۶	۳۵۸۵	۵۹۸۵	۱۲۵۰۰	تراز حساب جاری
-۱۹/۴	۵۶۵۳	۴۴۳۰	۶۲۰۱	۵۷۷۵	۱۳۳۷۵	تراز بازرگانی
۱۰/۶	۳۶۳۱۵	۲۷۳۵۵	۲۲۹۶۶	۱۹۳۳۹	۲۴۲۸۰	صادرات نفت و گاز
۱۵/۹	۷۵۳۷	۶۶۳۶	۵۲۷۱	۴۵۶۵	۴۱۸۱	صادرات غیرنفتی
۲۶/۱	۳۸۱۹۹	۲۹۵۶۱	۲۲۰۳۶	۱۸۱۲۹	۱۵۰۸۶	واردات
۳۵/۵	-۵۰۱۱	-۴۵۳۵	-۳۵۰۳	-۴۹۵	-۱۴۸۵	خالص خدمات
۷/۰	۸۰۰	۹۲۱	۸۸۷	۷۰۵	۶۱۰	خالص انتقالات
۰	۷۳۸۸	۴۴۷۶	۲۵۳۴	۱۱۵۰	-۴۵۷۳	خالص حساب سرمایه
۷/۵	۸۷۳۱	۳۷۱۰	۴۶۶۷	۴۷۶۰	۶۵۲۹	موازنه کل

وضعیت مساعد درآمدهای ارزی کشور همراه با مقررات زدایی گسترده و جهت گیری تسهیل تجاری، انعکاس قابل توجهی در رشد واردات داشت. به طوری که در مقابل نرخ ۱۰/۶ درصدی رشد سالانه صادرات نفت و گاز، واردات کالا به طور متوسط با نرخ سالانه ۲۶/۱ در طول دوره برنامه افزایش یافت. تجزیه و تحلیل واردات گمرکی برحسب نوع مصرف مویید آن است که گروه کالاهای مصرفی بالاترین نرخ رشد واردات و نازلترین نرخ رشد را در صادرات غیرنفتی به ثبت رسانده اند. بر این اساس می توان عدم همراهی شتاب واردات در دوره مورد بررسی با جهش متناظر در نرخ رشد اقتصادی را تا حدی توجیه نمود.

ترکیب تجارت خارجی گمرکی برحسب نوع مصرف

(میلیون دلار)

متوسط تغییرات سالانه (۱۳۷۹-۸۳)	۱۳۸۳	۱۳۸۲	۱۳۸۱	۱۳۸۰	۱۳۷۹	
						واردات
۲۲/۹	۱۶۸۹۸	۱۲۱۸۷	۹۷۶۶	۸۲۲۸	۷۴۰۱	مواد اولیه و کالاهای واسطه
۲۵/۸	۱۲۱۰۵	۱۱۲۲۶	۹۶۶۸	۷۱۲۷	۴۸۳۴	کالاهای سرمایه ای
۳۱/۹	۶۳۸۶	۳۱۸۵	۲۸۴۲	۲۲۷۰	۲۱۱۲	کالاهای مصرفی
						صادرات
۲۳/۸	۳۸۱۰	۲۵۶۳	۲۰۵۹	۱۷۹۴	۱۶۲۳	مواد اولیه و کالاهای واسطه
۱۸/۵	۲۷۴	۲۹۸	۱۷۸	۱۵۵	۱۳۹	کالاهای سرمایه ای
۸/۴	۲۷۶۳	۳۱۱۱	۲۳۷۱	۲۲۷۵	۲۰۰۱	کالاهای مصرفی

صادرات غیرنفتی کشور در پاسخ به وجود ذخایر ارزی کافی، تامین مالی سهل واردات مواد اولیه و واسطه ای مورد نیاز بخش ها و آزادسازی های گسترده، روندی فزاینده لیکن با آهنگی به مراتب ملایم تر از واردات پیمود. به نحوی که ارزش صادرات غیرنفتی کشور که در سال پایانی برنامه با گذر از مرز ۷/۵ میلیارد دلار رکورد جدیدی در تاریخ اقتصادی کشور برجای گذاشت، تنها برای ۱۹/۷ درصد از واردات کشور در سال مورد اشاره کفایت نمود.

یکی دیگر از متغیرهایی که در دوره مورد بررسی تحولات زیادی داشت، حساب خدمات بود. کسری حساب خدمات در نتیجه تحولات سرفصل های کرایه حمل و بیمه، مسافرت و درآمد سرمایه گذاری در طول دوره با افزایش قابل توجهی مواجه شد.

وضعیت حساب خدمات

(میلیون دلار)

متوسط دوره (۱۳۷۹-۸۳)	۱۳۸۳	۱۳۸۲	۱۳۸۱	۱۳۸۰	۱۳۷۹	
۳۵/۵	-۵۰۱۱	-۴۵۳۵	-۳۵۰۳	-۴۹۵	-۱۴۸۵	خالص حساب خدمات
۳۶/۱	۶۹۰۵	۶۲۴۹	۵۰۲۵	۳۴۸۸	۲۰۱۲	دریافت ها
۳۵/۹	۱۱۹۱۶	۱۰۷۸۴	۸۵۲۸	۳۹۸۳	۳۴۹۷	پرداخت ها

با توجه به تاکید خاص قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی بر میزان تعهدات خارجی، کنترل سقف بدهی‌ها در سطحی متناسب با دیگر متغیرهای بخش خارجی یکی از الزامات بخش خارجی اقتصاد تلقی می‌شد. در عین حال، واردات فزاینده و روند افزایشی سرمایه‌گذاری در ماشین‌آلات طی پنج سال مورد بررسی سبب شد میزان تعهدات خارجی کشور به طور طبیعی افزایش یابد. در عین حال، ترکیب تعهدات بالفعل در سال‌های پایانی برنامه تغییر یافت، به طوری که سهم بدهی‌های کوتاه مدت از کل تعهدات بالفعل کشور که طی مقطع ۸۱-۱۳۷۹ روند نزولی را نشان می‌داد، از سال ۱۳۸۱ روبه صعود گذارد و به ۶۱ درصد در پایان سال ۱۳۸۳ رسید. از جمله عوامل موثر در افزایش سهم بدهی‌های کوتاه‌مدت، افزایش قابل توجه تفاوت نرخ بهره خارجی و نرخ سود داخلی به دلیل کاهش شدید نرخ لیبور در دوره مورد اشاره بوده است. در دوره مورد بررسی اهتمام خاصی نسبت به کنترل بدهی‌های کوتاه‌مدت از کل بدهی‌های خارجی وجود داشت.

ترکیب بدهی‌های خارجی برحسب سررسید اولیه
(پایان سال)

					(میلیون دلار)
۱۳۸۳	۱۳۸۲	۱۳۸۱	۱۳۸۰	۱۳۷۹	
۱۰۲۵۳	۴۷۹۱	۲۰۷۷	۲۶۵۲	۳۶۷۸	بدهی‌های کوتاه‌مدت
۶۵۷۸	۷۳۰۹	۷۱۷۳	۴۵۶۲	۴۲۷۴	بدهی‌های بلندمدت
۱۶۸۳۱	۱۲۱۰۰	۹۲۵۰	۷۲۱۴	۷۹۵۲	کل بدهی‌ها
۶۰/۹	۳۹/۶	۲۲/۵	۳۶/۸	۴۶/۳	سهم بدهی کوتاه‌مدت از کل بدهی‌ها